

A normannok és az oszmánok ellen

Az összefogás és a védekezés lehetőségei

Lapszámunk tanulmányai a keresztény Európát ért két legjelentősebb támadás történetét és az annak nyomán bekövetkező társadalmi és gazdasági változásokat, valamint védekezési mechanizmusokat mutatja be. A 8–10. századi viking (normann) betörés és letelepedés, illetve a 16–17. századi oszmán támadások több ponton egymással rokonítható folyamatokat indítottak el és hasonló reakciókat váltottak ki.

A korai skandináv fejedelemségek a 8. század utolsó harmadától – a viking expanziós politika következményeként – állandó összeköttetésben álltak a Karoling Birodalommal. Az északiak előbb csak Anglia, majd az európai kontinens peremvidékeit „térképezték fel”. 843 nemcsak a későbbi francia és német állam alapjainak megteremtése szempontjából fontos verduini szerződés időpontja, de a normannok történetében is korszakhatár, ebben az esztendőben hajóztak ugyanis fel először a Loire folyón, s ettől kezdve a 10. század elejéig rendszeressé váltak a szárazföld belsejében véghezvitt, gazdagabb városok, védtelenebb települések és egyházi intézmények elleni támadásaik. Akcióik legfőbb sajátossága, hogy azok hatóköre többé-kevésbé megegyezett a vízhálózat biztosította mozgáslehetőségekkel. Gálffy László tanulmánya azt mutatja be, hogyan alkalmazkodott az északiak szigetekhez és végtelen vizekhez szokott, rendkívüli hajózási ismereteken alapuló stratégiája a kontinens kínálta lehetőségekhez, s miként változott a frank közigazgatás, illetve lakosság normannokhoz fűződő viszonya időről időre a gazdasági kapcsolatok kiépülésétől kezdve, letelepítésükön át, vallásváltásukig.

Az évszázadok során nem csak a normannok törtek rá az európai kontinensre. A 16. században az oszmánok előrenyomulása elérte Közép-Európát, a Habsburgok birodalmának területét is. Éppen abban az időszakban, amikor a dinasztia feje, V. Károly császár megkísérelte – sikertelenül ugyan – az univerzális monarchia létrehozását. Mivel Károly spanyol király is volt, a közép-európai törökellenes harcok nemzetközi, illetve a Habsburg-házon belül családi dimenziókat is kaptak: a 16. században különvált a spanyol és az ausztriai ág. Az 1526 és 1556 közötti három évtizedben a spanyol–magyar kapcsolatok különösen intenzívvé váltak. Bécsi, illetve magyarországi levéltárakban fellelhető források egyaránt tanúsítják, hogy a mohácsi csatát követő évtizedekben I. Ferdinánd szolgálatában összesen 1500–3000 főre becsült – rendszeresen, bizonyos időszakokban több száz, esetenként néhány ezer fős – létszámban állomásoztak spanyol zsoldosok a Magyar Királyság területén. A magyar harcmezőket megjárt spanyol katonák száma becslések

szerint 10–13 ezerre tehető. A spanyol és más nemzetiségű katonákat számos tényező ösztönözte, hogy útra keljenek és számukra távoli vidékeken harcoljanak. Ezen motivációk sokrétűségét járják körül a következő blokk írásai.

Miguel Gómez Vozmediano tanulmánya az Extremadura tartományból származó Barrantes család egyik tagja, Pedro Barrantes Maldonado életútjának felvázolásán keresztül kísérel meg az I. Ferdinánd magyar és cseh király szolgálatában katonai szerepet vállaló spanyol nemesség egyik képviselőjének pályáját bemutatni. Pedro Barrantes Maldonado neve ismerős lehet a magyar olvasók számára, mivel ő a Magyarországon éppen a várháborúk idején jelentős szerepet játszó Bernardo de Aldana tábornemester nagybátyja volt. Barrantes Maldonado családi és kapcsolati hálójának bemutatásán túl a szerző általánosabb következtetések levonására is vállalkozott. Mint megállapította: a magyarországi törökellenes háborúk idején a katolikus Európa minden szögletében mozgósították a feltörekvő családokat és dinasztiákat, amelyek az egyetemes elhivatottságból kiindulva a kereszténység védelmét tűzték ki célul, ám a tulajdonképpeni fő motiváció egyrészt a dinasztikus és a vallási érdekekben, másrészt pedig a szolgálatot vállalók abbéli reményében keresendő, hogy az uralkodó nemesi ranggal vagy címekkel jutalmazza erőfeszítéseiket.

Míg Miguel Gómez Vozmediano egy személyt emelt ki, aki a kelet-európai hadszíntéren harcolt a török ellen, István Szászdi egy spanyol tüzérségi alakulat történetét mutatja be, a toborzást megelőző kasztíliai eseményektől Bécs 1529. évi ostromáig. Károly spanyol uralkodói működésének kezdeti időszakára esett a király ellenében felkelő, Károly anyját, II. (Őrült) Johannát királynőként támogató, úgynevezett *comunero*-mozgalom. A Medina del Campó-i tüzérségi alakulat katonái a felkelés kudarcát követően jelentkeztek a török ellen toborzott seregbe. Hozzájuk hasonlóan egyébként számos, más spanyol területről távozni kényszerült személy talált menedéket I. Ferdinánd bécsi udvarában. A tanulmány egy, az Indiák Főlevéltárában talált forrást is közöl, amely bepillantást enged Károly és testvére, Ferdinánd viszonyába, illetve az anyagi segítségnyújtás bonyolult folyamatába. Az írás mindemellett számos olyan információt, spanyol társadalom-, esemény-, illetve művelődéstörténeti adalékot szolgáltat, amit a magyar olvasó nem vagy csak korlátozottan ismerhetett eddig.

Gausz Ildikó tanulmánya szintén egy személy példáján, a 16. század második felében különleges pályát befutott francia arisztokrata, Philippe-Emmanuel de Lorraine, Mercœur hercege életútján keresztül azt mutatja be, milyen fordulatok vezethetnek bárkit is, hogy hazájától távol akarja Istent szolgálni egy „szent és igaz vállalkozásban”. Mercœur herceg egy volt a kiskirályok közül, a francia vallásháborúk bonyolult belpolitikai viszonyai közepette a népmozgalom vezére lett, amelynek célja az örökletes úton megszerzett, a királyságtól többé-kevésbé független Bretagne megteremtése volt. A királyi erők győzelme azonban a herceget rákényszerítette jövőjének „újratervezésére”. A tanulmány visszakanyarodik a jelen szám kiindulópontját jelentő Francia Királyság területére, egyúttal kapcsolódik fő tematikájához, jelesül hogy milyen motivációk vezették az oszmánellenes harcokban részt vevőket. A szerző megállapítása szerint csak a személyes életutak mutatják meg ténylegesen az oszmánok elleni magyarországi harcokban való egyéni katonai szerepvállalás indokait.

Az egyéni segítségnyújtás lehetőségeinek felvillantása után lapszámunk következő tanulmánya arra keresi a választ, hogy az 1547–1556 közötti időszakban a magyarországi törökellenes háborúk milyen szerepet játszottak a nemzetközi viszonyrendszerben, mennyire voltak fontosak az európai szintéren, illetve az egyes politikai szereplők lehetőségeinek, céljainak ismeretében mennyire kérhető számon a nagyobb segítségnyújtás elmaradása. A négy szerző – Guitman Barnabás, Korpás Zoltán, Tóth Ferenc és B. Szabó János – közös gondolkodásának eredményeként megszületett, nagy ívű írás áttekintést nyújt a korszak európai politikai, hadügyi, diplomáciai és felekezeti viszonyairól. Komplex képet rajzol a 16. század közepi Európa had- és politikatörténeti eseményeiről, az V. Károly és I. Ferdinánd, valamint a német fejedelmek közötti kapcsolatok alakulásáról (különös tekintettel a vallási kérdésre). Betekintést enged az univerzális monarchia eszméjének jegyében folytatott európai politikába, a Habsburg-dinasztia ágai által uralt területek és a francia monarchia helyzetébe. Korábbi elemzések már ráirányították a figyelmet arra, hogy egymástól látszólag – vagy valóságosan is – távol lévő területeken zajló háborús folyamatok nemcsak közvetve, hanem közvetlen módon is befolyásolhatták a politikai döntéseket. E tanulmány azonban nem pusztán egyetlen esemény következményeire, illetve a közép-európai és a mediterrán hadszínterek kölcsönhatásaira mutat rá, hanem ennél sokkal összetettebb módon világítja meg: „A 16. század derekán világbirodalmak és európai hatalmak csaptak össze, amelyek igen sok fronton harcoltak egymással. A frontok között csak az egyik volt a Magyar Királyság területe, és mindaz, ami akkor történt, csak tágabb perspektívából érthető meg.”

Műhely rovatunkban egy szintén európai szintű vállalkozás egyik epizódjába nyerhetünk betekintést. Szanka Brigitta tanulmányából megtudjuk, hogy midőn a konstanzi zsinatról 1416-ban a nyugati egyház egységét helyreállítani kívánó Luxemburgi Zsigmond magyar és német király elindult az Ibériai-félszigetet, a Francia Királyságot és Angliát, valamint a németalföldi tartományokat érintő körútjára, az utazás lebonyolításában és az ahhoz kapcsolódó információáramlásban milyen szerep jutott az egyes német városoknak és az általuk az uralkodói kíséretbe delegált követeknek.

Martí Tibor

AGAINST THE NORMANS AND THE OTTOMANS

THE POSSIBILITIES OF COOPERATION AND DEFENCE

The papers of the present issue explore the two most important assaults on Christian Europe, as well as their social and economic consequences and the defensive mechanisms elaborated in response to them. The Viking (Norman) incursions and settlement in the 8th to 10th centuries unleashed processes and elicited responses that were not unlike those which were caused by the Ottoman attacks in the 16th–17th centuries.